

Články

PODÍL VYSOKÝCH ŠKOL NA VYTVÁŘENÍ KLASTRŮ V ČESKÉ REPUBLICĚ

Marcela Šmídová

Motto: „Pozvedněte člověka a náš hospodářský život se zvedne sám.“

Tomáš Baťa, z projevu ve Zlíně v roce 1927

I. Úvod

KLASTRY (z anglického cluster – v překladu hrozen nebo seskupení) jsou odvětvová seskupení vytvářená v regionech minimálně deseti partnery, kterými zpravidla jsou výrobní firmy, dodavatelé, poskytovatelé služeb, vědecko-technický park, regionální instituce, banky, poradenské subjekty, asociace, střední a zejména pak vysoké školy a výzkumné ústavy.

Kdy se seskupení firem stává průmyslovým KLASTRREM a kdy splňuje podmínky konkurenceschopnosti? To, co činí KLASTR konkurenceschopným, znázornil M. Porter v modelu nazývaném „Porterův diamant“. V KLASTRU musí být přítomny všechny čtyři vrcholy diamantu a musí být síťově propojeny. Jsou dány těmito podmínkami: potřebnou úroveň a potenciálem vstupních faktorů (vědecké a technické zázemí, přírodní podmínky, pracovní síla), potřebnou úroveň strategie a rivalit zúčastněných firem (cíle, které podporují soupeření, potřeba inovací), přítomností poptávky a přítomností místních dodavatelů a dalších podpůrných nebo technologicky příbuzných firem.

Pokud bychom si KLASTRY měli definovat ještě blíže, pak: „klastrování je proces, kterým společnosti působící ve stejném nebo příbuzném odvětví spolupracují na společných projektech, rozvíjejí spolupráci s vysokými školami, výzkumnými institucemi a soukromým sektorem za účelem zvýšení konkurenceschopnosti a ekonomického růstu v rámci daného sektoru a regionu“ (CzechInvest, Průmysl a podnikání, 2004).

V této souvislosti je třeba říci, že KLASTRY potvrzují svoji životaschopnost ve světě již několik

desítek let ve 32 zemích v 250 klastrových iniciativách (Solvell, O., Lindqvist, G., Ketels, Ch., 2003). Nejznámější z nich je KLASTR Silicon Valley v USA, dále např. automobilový KLASTR ve Švédsku, textilní a nábytkářské KLASTRY v severní Itálii, automobilový KLASTR AC Styria v Rakousku, 70 fungujících KLASTRŮ na Novém Zélandu, další ve Skotsku nebo Jihoafrické republice.

Odvětvová seskupení se realizují v tradičních odvětvích i oborech, založených na moderních technologiích. V technologických oblastech se jedná zejména o následující obory: informační technologie, zdravotnické prostředky, výrobní technologie, komunikační zařízení, biofarmaceutika, automobily, analytické nástroje a kontrolní zařízení, zpracování kovů, osvětlovací a elektrické vybavení, letectví, obrana, plasty, stavební materiály, zábava, doprava, logistika, nábytek, zpracované potraviny, obchodní služby ad.

II. Vysoké školy a jejich působení v KLASTRECH v České republice

Význam KLASTRŮ je z pohledu vysokého školství nezanedbatelný jednak pro rozvoj vědy a výzkumu převážně u technických oborů, ale také pro zviditelnění vysoké školy samotné a pro zvýšení její atraktivity u budoucích uchazečů o vysokoškolské studium.

Je třeba zdůraznit, že vysoké školy KLASTRY nevytvářejí, ale stávají se katalyzátorem a jejich členství je v KLASTRU nezbytné. Úloha vysokých škol v KLASTRECH spočívá v napojení vědeckovýzkumné činnosti na potřeby regionů a trhu práce. Cílem je přiblížit výzkum a vývoj využití v průmyslu.

Č L Á N K Y

Proč jsou KLASTRY pro vysoké školy důležité

Tvorba KLASTRŮ je velmi důležitá také k rozvoji vzájemné komunikace a spolupráce mezi vysokými školami a zaměstnavateli, k hlubšímu a konkrétnímu poznávání možností vysokoškolského vzdělávání a potřeb trhu práce daného regionu.

Ukazuje se, že klíčovou otázkou, která tíží většinu firem, jsou lidské zdroje. Právě sdružení firem do KLASTRU může pomoci tento společný problém řešit. Dochází zde k dialogu mezi vysokými školami, které budoucí specialisty připravují, a zaměstnavateli, kteří mohou získat odborníky dle svých požadavků.

Tabulka č. 1: Zapojení vysokých škol do tvorby KLASTRŮ v ČR

Region ČR	Vysoké školy a Vyšší odborné školy		Odvětví	Počet projektů	
	veřejné	soukromá		podaných	potenciálních
Jihočeský	Vysoká škola ekonomická v Praze, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, Vyšší odborná škola, České Budějovice, Vysoké učení technické v Brně		vodárenské technologie, obnovitelné zdroje	1	1
Jihomoravský	Vysoké učení technické v Brně, Masarykova univerzita v Brně		vinařství, biotechnologie, aeronautika, strojírenství	1	3
Karlovarský	Západočeská univerzita v Plzni, Vyšší odborná škola v Plzni, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze		„tableware“, dřevařství, hudební nástroje	1	2
Královéhradecký	Univerzita Karlova v Praze, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, Univerzita Pardubice		farmacie, plastikářství, obal. techn., techn. textilie	1	2
Liberecký	Technická univerzita v Liberci, Vysoké učení technické v Brně		techn. textilie, bižuterie, sklářský průmysl	0	2
Moravskoslezský	Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava	Vysoká škola podnikání, a.s., Ostrava	dřevařství, obnov. zdroje, ICT, strojíř., stavebnictví	4	2
Olomoucký	Univerzita Palackého v Olomouci, Vysoké učení technické v Brně		nanotechnologie, strojírenství, technické plasty, elektro	1	2
Pardubický	Vysoká škola chemicko-technologická v Praze		strojírenství	1	2
Plzeňský	Západočeská univerzita v Plzni		mechatronika, mostní konstrukce	0	2
Středočeský	České vysoké učení technické v Praze		strojírenství	0	1
Ústecký	Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, Technická univerzita v Liberci		sklářství, vodohospodářství	0	2
Vysočina	Vysoké učení technické v Brně		dřevařství, strojírenství	0	2
Zlínský	Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně		plastikářství, obuvnictví	0	2

Zdroj: CzechInvest, březen 2005

V roce 2005 se očekává celkem 30 podaných projektů na mapování KLASTRŮ.

Jistě není náhodou, že v účasti KLASTRŮ převažují veřejné vysoké školy s technickým zaměřením, protože jejich technologie jsou pro tvorbu KLASTRŮ žádanější než např. převažující ekonomické (48 %) a humanitní (24 %) zaměření soukromých vysokých škol.

O přínosech KLASTRŮ pro vysoké školy hovořil Ing. Lukáš z CzechInvestu na úvodním semináři na téma „Možnosti zapojení vysokých škol do vytváření KLASTRŮ“ pořádaném v roce 2004 v tom smyslu že: „...mají lepší znalost podniků v oboru a požadavků průmyslu, podílejí se na společných projektech s firmami v regionu, realizují vzdělávání na míru, sledují uplatnění studentů v praxi, podporují aplikovaný výzkum, mají zisk ze společných aktivit, přístup k dalším zdrojům financování, lepší transfer technologií a znalostí a dodatečné prostředky na vědu a výzkum“.

Dnes se všeobecně uznává, že na vznik a vývoj KLASTRŮ významně působí zapojení vysokých škol jako nositelů výzkumu a vývoje v daném odvětví.

III. Finanční možnosti podpory KLASTRŮ

Jedním z programů s možností čerpat finanční prostředky z Evropských strukturálních fondů a současně ze státní dotace je operační program Průmysl a podnikání (dále jen OPPI), prioritou pak rozvoj podnikatelského prostředí a opatření 1.4 Rozvoj informačních a poradenských služeb programu KLASTRY.

KLASTRY mohou být vytvářeny na regionální, meziregionální i mezinárodní úrovni. Pro poskytnutí dotace ze státního rozpočtu České republiky a prostředků strukturálních fondů Evropské unie na projekt v rámci OPPI jsou stanoveny obecné a specifické podmínky použití dotace a také povinnosti příjemce.

V rámci uvedeného programu jsou podporovány dva typy projektů:

- 1) vyhledávání vhodných firem pro tvorbu KLASTRŮ,
- 2) zakládání a rozvoj KLASTRŮ.

Pro první etapu, tzv. vyhledávání firem pro KLASTRY, činí dotace 75 % uznatelných nákladů a maximální částka dotace je 1 mil. Kč. Pro provoz KLASTRU lze získat dotaci až do výše 75 % uznatelných nákladů projektu realizovaných v prvním roce, až do výše 50 % uznatelných nákladů projektu realizovaných ve druhém roce a až do výše 25 % uznatelných nákladů projektu realizovaných ve třetím roce s tím, že v celkovém součtu dotace nepřesáhne výši 50 % celkových uznatelných nákladů na projekt. Rozmezí, ve kterém se může pohybovat absolutní částka dotace, jsou 3 až 45 mil. Kč. KLASTRY však mohou dosáhnout nejen na podpory ze zdrojů EU i státu, ale také na spolufinancování krajskými úřady a zúčastněnými firmami.

IV. Regiony a KLASTRY – stav k březnu 2005

Situace v tvorbě KLASTRŮ a jejich četnosti byla k uvedenému datu ve 14 regionech České republiky prozatím nevyrovnaná. Velmi povzbudivá je však širší odvětví, která se v KLASTRECH angažují a jsou pro český průmysl charakteristická, jako např. sklářství, bižuterie, automobilový průmysl, strojírenství, stavebnictví, dřevařství, energetika a další.

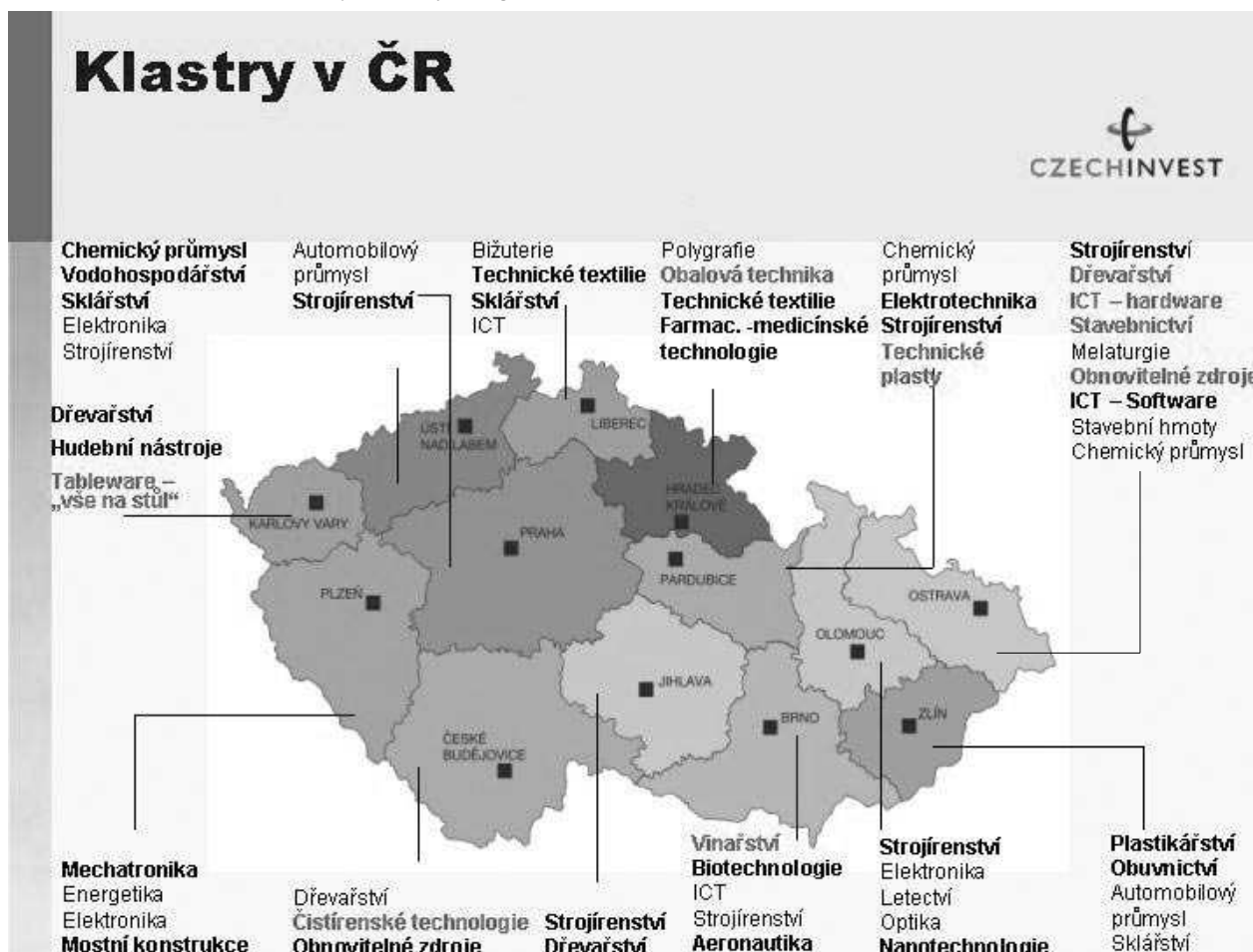
Rozložení odvětví v klastrových iniciativách ukazuje tabulka č. 2.

Abychom zjistili konkrétnější informace o zkušenostech s tvorbou KLASTRŮ, bylo uskutečněno výběrové šetření v několika regionech a dále řízený rozhovor v agentuře CzechInvest, která je podporou podnikání a investic pověřena jako příspěvková organizace Ministerstva průmyslu a obchodu.

Šetřením, které se uskutečnilo v únoru a březnu 2005 ve vybraných regionech České republiky (Moravskoslezský, Plzeňský, Ústecký a Zlínský) formou řízených rozhovorů, písemných, telefonických nebo osobních, bylo zjištěno aktivní zastoupení terciárních vzdělávacích institucí na projektech v programu KLASTRY.

Zkušenosti s tvorbou KLASTRŮ v regionech Moravskoslezském, Plzeňském, Zlínském a Ústeckém ukazují, že jednání o projektech nejsou vždy jednoduchá. Např. po počáteční inspiraci příhraničními oblastmi jako jsou Bavorsko a Sasko se někde objevují problémy s financováním z krajských úřadů. Dobrá

Tabulka č. 2: Rozložení oborů v jednotlivých regionech ČR

zkušenost např. Vysoké školy báňské-Technické univerzity Ostrava a Sdružení pro rozvoj Moravskoslezského kraje potvrzuje, že je vhodné stanovit jednoho odpovědného pracovníka za celou koordinaci a organizování klastrového seskupení. Manažer v takové pozici komunikuje s odvětvovými firmami, akademiky a regionálními zástupci.

Příkladem úspěšné spolupráce z Moravskoslezského kraje je vyhledávání firem vhodných pro založení dřevařského KLASTRU. Tento projekt už projednala Rada kraje, která pověřila Sdružení pro rozvoj Moravskoslezského kraje zpracováním studie a současně vyčlenila prostředky na její spolufinancování (25 % uznatelných nákladů). Tato studie musí předcházet samotnému založení KLASTRU, případně dalším projektům jeho rozvoje.

A proč právě dřevařský KLASTR? Dřevařský průmysl je v kraji druhým klíčovým oborem po strojírenství. V roce 2003 došlo příchodem rakouského investora a založením firmy MAYR-MELNHOF Sage Paskov, s.r.o. k jedné z největších zahraničních investic v Moravskoslezském kraji, která se stala magnetem pro celou řadu dalších firem z oblasti navazující výroby, např. stavebnictví.

Státní rámec pro podporu KLASTRU je ve strukturálních fondech, úspěšné provozování KLASTRU však vyžaduje silné regionální zázemí, které se teprve začíná vytvářet. Regiony se podle posledních výzkumů stávají hnacím motorem ekonomického rozvoje. „Zdokonalování ‚znalostí‘ a šíření technologií na regionální úrovni se prokazuje jako jedna z nejučinnějších cest ekonomického růstu. Avšak je tomu tak pouze tehdy,

když jsou v geografickém prostoru regionu přítomny konkrétní faktory, tedy ty podmínky, které jsou základem existence KLASTRU.“ (Břusková, 2005) .

Na KLASTRECH Moravskoslezského kraje se konkrétně podílí VŠB-TU Ostrava, např. na založení strojírenského a dřevařského KLASTRU (Fakulta strojní), stavebního KLASTRU (Fakulta stavební), KLASTRU informačních a komunikačních technologií (Fakulta elektrotechnická), KLASTRU zpracování organických hmot (Fakulta ekonomická) a další.

V Plzeňském kraji se v počáteční fázi přípravy KLASTRU projevil velmi příznivě vliv bavorského pohraničí. Příkladem byla aktivita více než 10 podniků z oblasti Řezna a Norimberka, kde se vytvářela společenství podniků již před třemi lety. Přibližně ve stejné době proběhla, mj. také z obavy o únik českých podnikatelů do příhraničních oblastí, jednání u plzeňského hejtmána se zástupci tehdejšího odboru strategického rozvoje kraje (dnes je tento odbor zrušen). Byly dojednány dva projekty, jejichž realizace je však od července roku 2004 zmrazena z důvodu neujasněného financování. Dosud není dojednáno spolufinancování projektu krajským úřadem.

„Jedná se o projekty projednané se Škoda holding, s kolejovými vozidly Škoda, zaměření mechatronika a mostní konstrukce, se skupinou Transportation (dřívější turbíny).“ (Leeder, 2005).

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně se i přesto, že je velmi mladou univerzitou, zapojila velmi aktivně do inovací a inovačních aktivit včetně vytváření podmínek na podporu a rozvoj inovačního podnikání. V září roku 2003 vznikl na univerzitě Univerzitní institut, v rámci kterého začalo od jara roku 2004 fungovat Inovační centrum s cílem vytvořit zázemí pro rozvoj podnikání v regionu a pro fungování klastrových iniciativ, vytvoření prostoru pro směřování výsledků výzkumu do podnikatelské praxe a pro rozvoj nových oborů, technologií a služeb.

V současné době institut pracuje na dvou klastrových iniciativách, a to v oblasti plastikářského a obuvnického průmyslu.

Plastikářský průmysl je odvětvím s klíčovým významem a velkou tradicí Zlínského kraje. Kromě vysoké koncentrace plastikářských firem se širokým

záběrem své produkce a potřebné infrastruktury, se v regionu nachází Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně se studijními programy specializovanými na toto odvětví včetně výzkumného zázemí.

„Je nutné si uvědomit, že celý proces klastrové iniciativy je dlouhodobá záležitost – neexistují rychlé a levné úspěchy.“ (Sobieská, 2005).

Zkušenosti Ústeckého kraje ukazují, že podpora a zapojení kraje do těchto aktivit může proces rozvoje KLASTRU v regionu urychlit. Kraj nebo krajem pověřená organizace je podle znění programu kromě vysoké školy nebo výzkumné organizace oprávněným žadatelem v první fázi programu KLASTRY. Finanční spoluúčast na projektu může plynout jak z krajského úřadu, tak od zainteresovaných firem. Klastrová seskupení mají také pomoci řešit aktuální problémy kraje. V Ústeckém regionu je proto v jednání projekt zaměřený na problematiku vodního hospodářství a ochrany životního prostředí, což je i v souladu s programovými dokumenty kraje. Navíc má kraj v této problematice vlastní zázemí Univerzity J.E. Purkyně. Jsou už vytipovány firmy, které mají o tento KLASTR zájem. Chtějí vznik KLASTRU iniciovat a podílet se 25 % finančních prostředků. Za účelem vzniku KLASTRU je zakládána společnost Aquarius, o.p.s., její založení je v závěrečné fázi – u krajského soudu byl podán návrh na její zápis do obchodního rejstříku. „KLASTR stejného jména Aquarius má ambice stát se centrem významné aktivity podnikatelských subjektů, institucí i výzkumných pracovišť spojených za účelem výzkumu, on-line monitoringu, informačního systému vedoucího k hospodárnému nakládání s vodními zdroji i toky v Ústeckém kraji a v návaznosti na to i celé Evropy.“ (Vráblík, 2005).

Služby klastru budou poskytovány na principu „one stop shop“ zastřešující komerční i nekomerční poskytování služeb, společná bude i kooperace s dalšími organizacemi (Hospodářská komora ČR, asociace, profesní sdružení), zásadní důraz bude kladen na elektronické informační kanály, webové spoje apod.

V. Závěry šetření

Vysoké školy se mohou na tvorbě KLASTRU podílet v rámci regionální politiky, která by měla sledovat nejen realizaci OPPP, ale především dávat odpověď

ČLÁNKY

na poptávku po absolventech jednotlivých oborů vysokých škol a zvyšovat šance na jejich uplatnění v souladu s požadavky trhu práce.

Tvorby KLASTRŮ se zásadně účastní více zástupců veřejných vysokých škol s převažujícím technickým zaměřením, v menšině zůstávají vyšší odborné školy a soukromé vysoké školy, po nichž je v souvislosti s programem KLASTRY menší poptávka s ohledem na jejich převážně ekonomické a dále humanitní zaměření.

Blíže mají ke spoluvytváření KLASTRŮ ty regiony, které už mají založený nebo vybudovaný vědecko-technický park a jsou tudíž na týmovou a mezioborovou spolupráci připraveny, včetně odpovídajících lidských zdrojů.

Jednoznačně pozitivně lze hodnotit vyčlenění jednoho manažera na projekt KLASTRY tak, aby plně koordinoval jejich tvorbu od počátku projektu až po jeho životaschopnou realizaci.

Při tvorbě KLASTRŮ může hrát určitou pozitivní roli i obava z odčerpávání kvalitních lidských zdrojů v některých příhraničních regionech, např. Plzeňském, zvláště pak, když má v Bavorsku tvorba a realizace KLASTRŮ už mnohaletou praxi.

KLASTRY přispívají ke zvýšenému ekonomickému růstu a propojení výzkumu s praxí v regionech. Zlepšují možnost přístupu k informacím a konkurenceschopnost nejen zúčastněných firem, ale celého podnikatelského a výzkumného prostředí. Přispívají k rychlejší tvorbě nových firem díky podnikatelským inkubátorům.

V neposlední řadě zlepšují zaměstnatelnost absolventů vysokých škol a dalších odborníků.

Použité prameny:

- [1] Solvell, O., Lindqvist, G., Ketels, Ch.: The Cluster Initiative Greenbook, str. 33, ISBN 91-974783-1-8, 2003.
- [2] CzechInvest: Úspěšný klastr aneb v jednotě je síla, Průmysl a podnikání, č. 2/2004.
- [3] Baťa, T. J., Sinclairová, S.: Švec pro celý svět, Melantrich, Praha, 1991.
- [4] Porter, M.: Location, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy. Economic Development Quarterly, Sage Publications, Inc. Boston, únor 2000.

www.czechinvest.org

www.regioport.com

www.kr-ustecky.cz

www.coris-online.de

Poznámka:

V případě, že vysoké a vyšší odborné školy budou mít zájem získat bližší informace o možnostech, jakým způsobem se mohou zapojit do procesu vzniku a rozvoje KLASTRU, je vhodné kontaktovat nejbližší regionální kanceláře agentury CzechInvest (e-mail: klastry@czechinvest.org).

CzechInvest rovněž připravuje ve dnech 2.-3. června tohoto roku konferenci pod záštitou *Martina Jahna*, na téma Budování úspěšných regionů prostřednictvím dynamických KLASTRŮ. Hlavními řečníky této konference budou mezinárodní experti na tuto problematiku. Speciální část bude věnována možnostem zapojení univerzit a vysokých škol do KLASTRŮ, jejich roli a přínosům jim z členství vyplývajících. Zahraniční hosté by měli v průběhu workshopů přispět svými zkušenostmi z konkrétních KLASTRŮ v zahraničí. Současně se již budou moci o své zkušenosti podělit zástupci klastrových iniciativ v ČR, kteří s českými vysokými školami spolupracují.

Podrobnější informace o této konferenci budou průběžně zveřejňovány na internetové stránce: www.klastr.cz.

